

21. Зарецька Т. Українсько-польські відносини в період відновлення державності Польщі. 1918 – 1919 рр. // Україна і Польща – стратегічне партнерство на зламі тисячоліть: Історія. Сьогодення. Майбутня перспектива. – К., 2001. – Ч. 1. – С. 229 - 236.
22. Павлюк О.В. Українсько-польський союз і політика США щодо УНР у 1920 р. // Український історичний журнал. – 2000. - №6. – С. 3 - 16.
23. Грищенко А.П. Політичні сили в боротьбі за владу в Україні. Рік 1920-й. К.: Ін-т історії України НАН України, 1997. – 93 с.

Стопчак Н.В. ПОЛИТИКА ДИРЕКТОРИИ ВО ВЗАИМООТНОШЕНИЯХ С ПОЛЬШЕЙ И РУМЫНИЕЙ В ГОДЫ УКРАИНСКОЙ НАЦИОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ 1917 – 1920 ГГ. В СОВРЕМЕННОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

В статье на многообразном историографическом и археографическом материале исследованы ведущие тенденции и основные этапы накопления знаний, касающиеся политических, экономических взаимоотношений Директории УНР с Польшей и Румынией в годы Украинской национально-демократической революции 1917–1920 гг. в современной отечественной историографии. Выявлено, систематизировано и дано характеристику основным группам историографических источников по данной проблеме. С учетом историографического опыта предложена схема дальнейшего углубленного и комплексного исследования рассматриваемой проблемы.

Ключевые слова: историография истории Украины, историографический процесс, Директория УНР, исторические источники, Украинская национально-демократическая революция 1918 – 1920 гг., украинское государственное строительство, дипломатические отношения.

Stopchak M.V. REFLECTION OF DIRECTORY'S POLICIES IN RELATIONSHIPS WITH POLAND AND ROMANIA IN THE YEARS OF UKRAINIAN NATIONAL-DEMOCRATIC REVOLUTION 1917-1920 IN CONTEMPORARY HOME HISTORIOGRAPHY

Based on the diverse historiographic material and study of early texts the author of the article researched major trends and stages of accumulating knowledge as to political and economic relationships of Directory of the Ukrainian People's Republic with Poland and Romania in the years of Ukrainian national-democratic revolution (1917-1920) in the contemporary home historiography. Defined, systematized and characterized are major groups of historiographic sources on the given problem. The scheme of further in-depth and complex investigation into the given problem based on acquired historiographic experience is suggested.

Key words: historiography of Ukraine's history, historiographic process, Directory of the UPR, historical sources, Ukrainian national-democratic revolution of 1918-1920, Ukrainian state development, diplomatic relations.

УДК: 930(477)

О.М. Тараненко

АГРАРНА ПОЛІТИКА П. СКОРОПАДСЬКОГО У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ РАДЯНСЬКОЮ ІСТОРІОГРАФІЄЮ ІСТОРІЇ РЕВОЛЮЦІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ (1930-ТІ – ПЕРША ПОЛОВИНА 1950-Х РР.)

У статті здійснена спроба аналізу аграрної політики П. Скоропадського радянською історіографією у період утвердження сталінського тоталітарного режиму. Робота базована на дослідженнях і розвідках опублікованих у 1930-х – першій половині 1950-х рр.

Ключові слова: радянська історіографія, аграрна політика, гетьманат П. Скоропадського, гетьманський уряд, марксистсько-ленінська методологія, ідеологічний контроль.

З'ясування особливостей висвітлення в розвідках радянських дослідників 1930-х – першої половини 1950-х рр. подій, що відбувалися в аграрному секторі економіки в період існування Української Держави, заслуговує на увагу. Це пов'язано з тим, що в окреслений нами період відбувається становлення радянської тоталітарної системи та марксистсько-ленінської

.....
методології в радянській історичній науці. Ці події наклали значний відбиток і на наступні періоди у розвитку радянської історіографії аграрної політики П. Скоропадського.

Враховуючи це, ми поставили за мету прослідкувати еволюцію поглядів радянських дослідників, які займалися вивченням аграрної політики П. Скоропадського упродовж 1930-х – першої половини 1950-х рр. Отже» об'єкт вивчення – аграрна політика П. Скоропадського, предмет – її висвітлення в радянській історіографії 1930-х – першої половини 1950-х рр.

Невдовзі незначні напрацювання дослідників 1920-х рр. були закриті в спецфондах й втрачені для дослідницького загалу за сталінського режиму 1930 – 1955 рр. З другої половини 1930-х рр. доступ науковців до роботи в архівах було закрито, в 1938 р. архіви передавалися у підпорядкування Наркомату внутрішніх справ [1, с. 287].

Другий період (1930-ті – середина 1950-х рр.) започаткував лист Й. Сталіна [2] «О некоторых вопросах истории большевизма» до редакції журналу «Пролетарская революция» та виступ секретаря Оргбюро ЦК ВКП(б) Л. Кагановича на зборах, присвячених 10-річчю Інституту червоної професури у 1931р. Саме ці події породили трагічні наслідки в науковому, політичному та морально-психологічному житті країни. Вони змінили характер вивчення історії, в країні розпочалася кампанія «переосмислення» історичного минулого. Фактично з початку 1930-х рр. історія стала заідеологізованою. Це досягалось шляхом перекручень, фальсифікації та замовчування фактів. Наукові праці контролювалися партійним, а точніше сталінським керівництвом. Історики зазнали великого тиску і репресій.

Концепцію і напрям історичних досліджень у 1930 – першій половині 1950 рр. визначали рішення правлячої партії і догматичні настанови «Історії ВКП (б). Короткий курс» [3]. Як наслідок, відбувається корінна руйнація історичної науки. Насамперед визнавалося недоцільним залучення до історичних розвідок широкого комплексу джерел. Дослідження мали ґрунтуватися на «перевіраних, достовірних» свідченнях про минуле, що підтверджували сталінську інтерпретацію сутності історичного процесу. Праці класиків марксизму-ленінізму ставали методологічним і теоретичним підґрунтям для істориків, вони не піддавалися науковій критиці та вважалися найдостовірнішими джерелами з реальними висновками [4, с. 64 – 65].

Утвердження і розвиток єдино правильної марксистсько-ленінської методології в радянській історичній науці практично припинило дослідження з історії національно-демократичної революції. Інтерес до селянської історії у цей період спадає. Кривава боротьба селян за землю, свої людські права, за національну державу майже не знаходять відображення на сторінках праць українських радянських істориків. Навіть у монографіях та статтях відомих українських дослідників Ю. Кондуфора [5], М. Рубача [6], М. Супруненка [7] великий фактичний матеріал подається однобічно й ілюстративно, що спотворює реальну дійсність.

У період 1930-х – першої половини 1950-х рр. аграрна політика П. Скоропадського та пов'язані з нею питання побіжно розглянуті в роботах українських радянських учених, присвячених історії України періоду громадянської війни. Число цих робіт було значним. Так лише з 1941 по 1955 р. вийшло понад 50 публікацій, присвячених боротьбі селянства проти аграрної політики уряду Української Держави та його іноземних союзників [8, с. 60].

На початку 1930-х рр. продовжує виходити журнал історії КП(б)У та Жовтневої революції на Україні «Літопис революції». У ньому опубліковано уривки із спогадів Г. Калити [9] про 1918 р. на Ніженщині. Нескладно здогадатись, що тональність та зміст цієї статті не позначені науковою значимістю. Згадуючи про практичні заходи уряду П. Скоропадського в аграрному секторі України, автор вказує причини невдоволення селян політикою гетьмана: закон про недоторканість власності поміщиків на землю й майно, контрибуції, свавілля австро-німецьких військ [10, с. 217].

У 1934 р. з'являється дослідження С. Рабіновича «Історія громадянської війни» [11]. У контексті розгляду подій, присвячених громадянській війні, автор в загальних рисах зупиняється і на економічній політиці контрреволюційних урядів. Зазначимо, що праця позначена впливом марксистсько-ленінської методології і тому її наукова вартість незначна. Аграрну політику українських урядів періоду революції С. Рабінович характеризує як буржуазно-поміщицьку диктатуру, яка повернула поміщикам землі, сільськогосподарський інвентар та худобу, що були відібрані у них радянською владою [12, с. 48].

Великий вплив на розвиток історіографічної ситуації, що склалась у 1939 – 1945 рр., мали Друга світова та Велика Вітчизняна війни. Після нападу Німеччини на СРСР частина істориків пішла на фронт, а в ході окупації території УРСР гітлерівцями почалася евакуація

наукових установ і ВНЗ, передислокація частини їх наукових кадрів у східні регіони СРСР. Інститут історії України було перебазовано в Уфу, де він увійшов до складу новоствореного Інституту суспільних наук АН УРСР на правах відділу. У червні 1942 р. він був відновлений як Інститут історії і археології України. Більшість робіт, виданих у цей час мали переважно пропагандистський або героїко-патріотичний характер. Зокрема, на початку 1940-х рр. роботи Е. Городецького [13], А. Гуковського [14], С. Маркова [15] зіграли важливу роль у духовній мобілізації народу України для опору фашистській агресії.

У зв'язку із початком Великої Вітчизняної війни увага істориків була звернена на період перебування на території України австро-німецьких військових частин у 1918 р. У більшості історичних праць, що побачили світ у період війни, увага акцентується на маріонетковому характері уряду П. Скоропадського. Так у 1941 р. вийшла монографія С. Маркова «Вітчизняна війна українського народу проти німецьких інтервентів у 1918 р.», в якій серед інших питань автор також описує й аграрну політику П. Скоропадського, селянський повстанський рух. Позитивним є те, що дослідник намагається проаналізувати гетьманське аграрне законодавство, хоч і робить він це так, аби висвітлити політику гетьмана з негативного боку.

Селянський повстанський рух, на думку автора, мав стихійний характер і був викликаний, передусім, соціально-економічними причинами [16, с. 29]. Крім того, вказана робота цінна тим, що містить певний фактичний матеріал, який допомагає з'ясувати ситуацію на селі періоду Української Держави.

Незважаючи на перемогу СРСР у Великій Вітчизняній та Другій світовій війні, складною залишалась внутрішньоєкономічна та політична ситуації в країні. Сподівання населення на позитивні зміни не виправдалися.

Проте упродовж 1946 – першої половини 1950-х рр. історіографія в СРСР, УРСР поступово розвивалась. Цьому сприяло те, що вже в ході звільнення українських земель від гітлерівців до Києва, Харкова, Одеси, а згодом Львова, Чернівців та інших міст поверталися з евакуації наукові установи та навчальні заклади, що стало передумовою відновлення діяльності осередків історичної науки та підготовки кадрів істориків. У липні 1944 р. у Києві була відновлена діяльність Інституту історії України та Інституту археології України АН УРСР, а з липня того ж року почав роботу Відділ Інституту історії України у Львові [17, с. 310–311]. Дослідження з аграрної історії в цей час є не такими актуальними як, скажімо, розвідки про возз'єднання трьох братніх народів – російського, українського, білоруського. Крім того, популярною серед радянських істориків була критика західних дослідників, які по-іншому інтерпретували історію СРСР.

Цим, очевидно, можна пояснити той факт, що у повоєнний період Гетьманат 1918 р. досліджується українськими радянськими істориками виключно в контексті вивчення іноземної інтервенції та громадянської війни. Серед праць повоєнного періоду ми звернули увагу на праці П. Лаврова [18], Г. Заставенка [19], М. Супруненка [20].

Праця кандидата історичних наук П. Лаврова фактично надрукована за матеріалами публічної лекції, прочитаної ним 18 листопада 1946 р. в залі музею В.І. Леніна в Києві. Автор чільне місце відводить характеристиці стану промисловості, аграрного сектора, військових дій радянської влади. Потрібно зауважити, що П. Лавров оперує широкою джерельною базою (хоча її зміст не виходив за межі дозволеного цензурою).

У зв'язку з цим вивчення істориком гетьманського аграрного законодавства позначене ідеологічною заангажованістю, а подекуди звуженням дослідницької теми. Так, наприклад, він пише про те, що «З оголошенням П. Скоропадського гетьманом на Україні були відновлені старі порядки, що існували за царизму. На Україну знову повернулись вигнані українськими робітниками й селянами поміщики і капіталісти» [21, с. 9 –10]. Зрозуміло, що ця теза сучасними істориками може сприйматися лише як данина сформованим на той час у радянській історіографії стереотипам, а тому не містить наукової цінності.

З'ясовуючи аграрну політику П. Скоропадського, автор обмежився критичним аналізом законодавства, з'ясував діяльність каральних експедицій, висвітлив боротьбу проти окупантів. Поза його увагою залишилися такі аспекти, як вироблення аграрного законодавства, зміст реформи, ставлення до її проведення різних політичних сил тощо.

Причини гетьманського перевороту, прихід до влади П. Скоропадського, внутрішня політика гетьмана та вплив на неї інтервентів – питання, що стали об'єктом дослідження Г. Заставенка у праці «Розгром німецьких інтервентів на Україні в 1918 р.». Автор в основному зосередився на конфронтації між селянами і поміщиками, австро-німецькими військами.

Говорячи, що «Грамота гетьмана до всього українського народу» була програмою нещадного пограбування народних мас [22, с. 34], не зіставляє її ні з програмою Центральної Ради, ні з більшовицькими програмами. Тому йому немає з чим порівнювати, щоб визначити її характер.

Трактуючи перебування німецько-австрійських військ на Україні як окупацію, Г. Заставенко говорить про «відвертий грабунок військами Центральних Держав сільськогосподарських продуктів». Автор наводить текст інструкції, яку отримали у квітні 1918 р. айстро-угорські військові установи на Україні від уряду. В інструкції, зокрема, було сказано: «...добування продовольства з допомогою військової сили, під яким слід розуміти закупівлю, а не реквізицію треба зберегти, незважаючи на всі властиві йому вади, так само як треба зберегти і діючи поряд з воєнним захватом вільну торгівлю» [23, с. 56]. Так, автор суперечив сам собі, дотримуючись однозначно негативних оцінок поведінки німецько-австрійських військ на хлібному ринку України в 1918 р.

Об'єктом наукової уваги у монографії М. Супруненка стала традиційна для радянської історіографії тема – історія України в період іноземної інтервенції і громадянської війни. М. Супруненко, як і його колеги-попередники – Г. Заставенко, П. Лавров, згідно з традицією, зосередився на висвітленні лише одного аспекту – «встановленні німецькими окупантами буржуазно-поміщицького монархічного режиму й наступі поміщиків проти бідняцького і середняцького селянства» [24, с. 38 – 39]. Висновки автора щодо суті і змісту аграрної політики урядів П. Скоропадського не є науково-об'єктивними. На поцінування заслуговує лише те, що автор намагається описати ситуацію, в якій змушені були діяти гетьманські кабінети міністрів.

Упродовж 1930-х рр. радянські історики продовжують видавати збірники документів, але як і в попередній період вони стосувалися здебільшого повстанського руху проти німецько-австрійських військ. Так, зокрема, у 1933 р. вийшов друком збірник «Німецько-австрійська інтервенція на Україні» [25]; у 1936 р. – «Крах німецької окупації на Україні» [26]; у 1937 р. – «Визвольна війна українського народу проти німецьких окупантів» [27].

Серед них значний інтерес викликає збірник «Крах німецької окупації на Україні», який вміщує документи військових частин Німеччини та Австро-Угорщини. У ньому, зокрема, представлені матеріали щодо діяльності Державного хлібного бюро (ДХБ).

У першому томі збірника «Німецько-австрійська інтервенція на Україні» вміщено наказ Айхгорна про врожай, додатки до протоколу економічного договору між УНР та Німеччиною і Австро-Угорщиною.

Отже» процес нагромадження історичних знань у 1930-х – першій половині 1950-х рр. із аграрної політики П. Скоропадського мав свої особливі та відмінні від попереднього періоду розвитку української радянської історіографії риси. Опрацьований нами історіографічний джерельний матеріал, а також запропоновані критерії для виокремлення історіографічних періодів дозволяють у цьому історіографічному підперіоді виділити такі складники: а) 1931–1938 рр.; б) 1939 – 1945 рр.; в) 1946 – перша половина 1950-х рр.

Порівняно з 1920-и рр., 1930-ті – перша половина 1950-х позначені цілковитим підпорядкуванням історичної науки політиці Й. Сталіна, потребам партії. Це був крок назад у розвитку історіографії теми. Жорсткий ідеологічний контроль, що супроводжувався репресіями, призвів до утвердження в історичних дослідженнях догматизму та крайніх форм заідеологізованості. Історики почали одноставно висвітлювати революційні події в Україні за однією схемою. Загалом історична наука як така практично перестала існувати, вона була перетворена у рупор пропаганди й агітації ВКП(б). Головною причиною невисокої наукової якості історичних досліджень в цей час було те, що доступ істориків до архівних фондів був закритий, а тематика досліджень суворо регламентувалась.

Поняття, що широко використовувалися в 1920-х рр., «Українська революція», «національно-демократична революція» і всі інші, подібні до них, втратили право існування, а всі, хто ними оперував, звинувачувалися в «українському буржуазному націоналізмі» з усіма трагічними наслідками, що з цього випливали. Натомість, практично в усіх працях цього періоду, дотичних до нашої теми, фігурують такі поняття як «скоропадщина», «буржуазно-поміщицькі порядки», «з'їзд поміщиків та куркулів (так називали хліборобів)» тощо із негативним ставленням до постаті П. Скоропадського та аграрної політики його урядів. Така ситуація продовжувала домінувати в радянській історіографії до смерті Й. Сталіна у 1953 р.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Калакура Я. Українська історіографія: Курс лекцій. – К., 2004. – 496 с.
2. Сталин И. О некоторых вопросах истории большевизма // Пролетарская революция. – 1931. – № 6.
3. История Всесоюзной Коммунистической партии (большевики): Краткий курс. Под редакцией комиссии ЦК ВКП(б) Одобрен ЦК ВКП(б) 1938 г. – М., 1945.
4. Корновенко с. Аграрна політика білогвардійських урядів А. Денікіна, П. Врангеля на підконтрольних їм українських територіях (1919 – 1920 рр.): історіографічний процес 1919 – 2000-х рр. – Черкаси: Ант, 2008. – 238 с.
5. Кондуфор Ю. Робітничі продовольчі загони на Україні в 1919 році. – Х., 1953. – 101 с.
6. Рубач М. Перші кроки колективного землеробства на Україні (листопад 1917 р. – березень 1918 р.) // Наук. записки Ін-ту історії України. – К., 1952. – Т. 4. – С. 53 – 81.
7. Супруненко М. Перемога Великої Жовтневої соціалістичної революції на Україні. – К.: Держвидавництво політичної літератури УРСР, 1954. – 104 с.
8. Санцевич А. Українська радянська історіографія (1945 – 1982). – К.: Вища школа, 1984. – 142 с.
9. Калита Г. 1918 рік на Ніженщині (уривки із спогадів) // Літопис революції. – 1933. – №1–2. – С. 210–224.
10. Калита Г. 1918 рік на Ніженщині (уривки із спогадів) // Літопис революції. – 1933. – № 1–2. – С. 210–224.
11. Рабінович с. Історія громадянської війни. – Х.: Державне військове видавництво «На варті», 1933. – 472 с.
12. Рабінович с. Історія громадянської війни. – Х.: Державне військове видавництво «На варті», 1933. – 472 с;
13. Городецкий Е. Отечественная война против германских оккупантов в 1918 году на Украине. – Свердловск: Госполитиздат, 1941. – 16 с.
14. Гуковский А. Иностранная интервенция на Украине в 1917 – 1919 гг. // Историк-марксист. – 1939. – № 1. – С. 76 – 100.
15. Марков С. Отечественная война украинского народа против германских интервентов в 1918 году. – М.: Госполитиздат, 1941. – 64 с.
16. Марков С. Отечественная война украинского народа против германских интервентов в 1918 году. – М.: Госполитиздат, 1941. – 64 с.
17. Калакура Я. Українська історіографія: Курс лекцій. – К., 2004. – 496 с.
18. Лавров П. Визвольна війна українського народу проти німецьких окупантів у 1918 р. – К.: Київська обласна друкарня, 1947. – 20 с.
19. Заставенко Г. Розгром німецьких інтервентів на Україні в 1918 р. – К., 1948. – 78 с;
20. Супруненко М. Україна в період іноземної інтервенції і громадянської війни (1918 – 1920 рр.). – К.: Держполітвидав, 1951. – 343 с.
21. Лавров П. Визвольна війна українського народу проти німецьких окупантів у 1918 р. – К.: Київська обласна друкарня, 1947. – 20 с.
22. Заставенко Г. Розгром німецьких інтервентів на Україні в 1918 р. – К., 1948. – 78 с.
23. Там само.
24. Супруненко М. Україна в період іноземної інтервенції і громадянської війни (1918 – 1920 рр.). – К.: Держполітвидав, 1951. – 343 с.
25. Німецько-австрійська інтервенція на Україні (Матеріали до історії Жовтневої революції та громадянської війни на Україні): У 3-х т. – Х.: Пролетар, 1933. – Т. 1. – 236 с.
26. Крах германской оккупации на Украине (По документам оккупантов). – М.: Госполитиздат, 1936. – 208 с.
27. Отечественная война украинского народа против немецких оккупантов (Документы и материалы). – К.: Партиздат ЦК КП(б)У, 1937. – 662 с.

Тараненко О.Н. АГРАРНАЯ ПОЛИТИКА П. СКОРОПАДСКОГО В КОНТЕКСТЕ ИЗУЧЕНИЯ СОВЕТСКОЙ ИСТОРИОГРАФИЕЙ ИСТОРИИ РЕВОЛЮЦИИ И ГРАЖДАНСКОЙ ВОЙНЫ (1930-Е – ПЕРВАЯ ПОЛОВИНА 1950-Х ГГ.)

В статье сделана попытка анализа аграрной политики П. Скоропадского советской историографией в период утверждения сталинского тоталитарного режима. Работа базируется на исследованиях и разведках опубликованных в 1930-х – первой половине 1950-х гг.

Ключевые слова: советская историография, аграрная политика, гетманат П. Скоропадского, гетманское правительство, марксистско-ленинская методология, идеологический контроль.

Taranenko O.N. THE AGRARIAN POLICY OF P. SKOROPADSKYI IN CONTEXT OF STADY BY SOVIET HISTORIOGRAPHY THE HISTORY OF REVOLUTION AND CIVIL WAR (1930-EN – FIRST HALF 1950-EN)

The attempt to analyses agrarian policy of P. Skoropadskiy by soviet state history in period of consolidation the Stalinist totalitarian regime. Article based on the researches published in 1930-en – first half 1950-en/

Key word: soviet historiography, agrarian policy, hetmanate of P.Skoropadskiy, hetman government, Marxist-Leninist methodology, ideological control.

УДК 94(477) «1920/1930»

Г.М. Васильчук

СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УРСР 1920-30-Х РР.: ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ

У статті автор досліджує та порівнює історіографічний доробок вітчизняних та зарубіжних вчених щодо становлення та розвитку радянської системи освіти в 20–30-х рр. ХХ ст. в Україні. Звертає увагу на тематичне розмаїття та пріоритетні напрямки досліджень, невирішені проблеми та малодосліджені питання.

Ключові слова: історіографія, радянська система освіти, освітні реформи, заклади освіти.

На сьогодні в Україні бракує координації тематики науково-історичних досліджень, особливо дисертаційних, що породжує неузгодженість зусиль, а також тематичну одноманітність і дублювання теоретичних схем висвітлення історії формування радянської системи освіти. І хоча вона мала організаційну структуру і функціональну специфіку, тобто з історичної точки зору, була явищем і суб'єктом соціально-культурного життя у 20–30-х рр. ХХ ст., її висвітлення відбувається спорадично. Якщо проаналізувати наукову літературу за принципом тематичного спрямування, то постає нерівномірність вивчення структурних складових системи освіти.

Метою даного дослідження є порівняння історіографічних праць вітчизняних та зарубіжних вчених щодо становлення та розвитку радянської системи освіти в 20–30-х рр. ХХ ст. в Україні.

Починаючи з середини 90-х рр. ХХ ст., дослідники намагаються з'ясувати стан наукової розробки історії формування системи освіти в Україні 20–30-х рр. ХХ ст. Так, у 1995 р. з'явилася перша дисертаційна робота з історіографії розвитку народної освіти у 1917–1932 рр. [1] Її автор вважає, що наприкінці 1980-х рр. «дослідники остаточно позбавились впливу застарілих ідеологічних догм і стереотипів», відтак «остаточно спростовано твердження про відсутність у діяльності українського Наркомосу прагнення до координації своїх зусиль у галузі організації освіти з керівництвом Російської Федерації та інших республік» [2, с. 13]. Монографічні дослідження В.В. Липинського [3], М.М. Кузьменка [4], М.Ю. Виговського [5], які з'явилися на початку ХХІ ст., засвідчують факт «конфронтації», а не «координації» з РСФРР стосовно організації та функціонування системи освіти.

Дослідження О.П. Ситнікова стосується історії розвитку освіти в УСРР 1920-х рр. [6], у якому узагальнено сучасний стан науково-історичних розвідок. За основу взято хронологічний принцип, що ускладнило виявлення тематичного підходу істориків. Один із розділів його дисертації стосується сучасного періоду історіографії і автор наголошує, що головними особливостями періоду стали відречення вітчизняних науковців від марксистсько-ленінської методології і партійно-класового підходу, прагнення переосмислити на основі сучасних методик процес становлення і розвитку освіти в УСРР у 1920-х рр. Можна погодитись з ним стосовно «відречення», але інституційне усунення марксистсько-ленінської парадигми в історіографії не позбавило істориків пошуку універсальної методології.

Історія становлення та функціонування Наркомосу УСРР висвітлена в дисертаційних та монографічних дослідженнях українських, а також частково російських і західних учених. Так, у 1994 р. була захищена одна з перших дисертацій про діяльність М.О. Скрипника на чолі НКО УСРР у 1927–1933 рр. [7] Її автор опосередковано висвітлює структуру самого